

Tüketicinin Korunması Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Bu Gelişimin Türk Hukukuna Yansıması

The Historical Evolution of Consumer Protection and its Reflections to Turkish Law

Fatma Zeynep ALTINER YOLCU*

Öz

Günümüzde ulusal ve uluslararası hukuk alanında pek çok yasal düzenlemeye etki eden faktör olarak karşımıza çıkan tüketicinin korunması kavramı, tarihsel olarak incelendiğinde, söz konusu kavramın çok eski çağlarda dahi yasal düzenlemelerde varlık gösterdiği görülmektedir. Ancak asıl etkisini 19. Yüzyıl Sanayi Devrimi ile gösteren bu kavramın tarihi gelişimini ve Türk Hukuku'nda Kanun Koyucu'nun harekete geçmesini sağlayan kilometre taşı olarak nitelendirebileceğimiz safhalarını ortaya koymaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Tüketici, Tüketicinin Korunması, Sanayi Devrimi, 6502 Sayılı Kanun, Tarihsel Gelişim

Abstract

The concept of consumer protection which is seen as a factor that influences many national and international legislations is seen to be present in legal regulations in ancient times, when it is analyzed historically. We tried to set forth the historical evolution of this concept which shows its true impact with the 19th Century Industrial Revolution, and the phases which may be considered as major milestones that has put the Law Maker into act in the Turkish Law

Keywords: Consumer, Consumer Protection, Industrial Revolution, the Law that numbered 6502, Historical Evolution

I. 19. YÜZYIL ÖNCESİNDE TÜKETİCİNİN KORUNMASI

Tüketicinin korunması kavramı, esas olarak, 19. yüzyıl Sanayi Devrimi ile birlikte seri üretimin artması nedeniyle, hukuk alanında sahneye çıkmıştır. 19. yüzyıla kadar tüketicilere sunulan mal ve hizmetler sayı ve çeşit açısından sınırlıydı. Tüketici, sunulan bu mal ve hizmetleri, herhangi

* Ar. Gör. Dr., Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Anabilim Dalı, fatma.zeynep@marmara.edu.tr

bir dış müdahale ile etki altında kalmaksızın, salt kendi imkanlarına ve ihtiyaçlarına göre rahatça inceleyip benzer ürünlerle kolayca kıyaslayabiliyordu. Bu sayede, kararlarını sağlıklı şekilde verebiliyordu. Genellikle tüketici ile satıcı birbirlerini iyi tanıyorlardı. Satıcının kişiliği, mal ve hizmetlerin de kalitesi için teminat görevi görüyor ve tüketicinin mal ya da hizmet nedeniyle zarara uğradığı hallerde de aralarındaki bu güven ilişkisi, sorunların daha kolay çözülmesini sağlıyordu.

Ancak, hukuki ilişkilerin henüz günümüz dünyası kadar karmaşık hale gelmediği o yüzyıllarda bile, tüketiciyi korunması kavramının bir ihtiyaç niteliği taşıdığı anlaşılmaktadır. Öyle ki, bu açıdan tarihimize baktığımızda, lonca uygulamalarının ya da padişah fermanlarının, bir dereceye kadar, tüketicinin korunması yönünden bir ihtiyaca işaret ettiğini görmekteyiz¹. Nitekim benzeri lonca teşkilatlarına batılı ülkelerde rastlanmaktadır².

Hatta çok daha eski çağlarda, Hammurabi Kanunlarında, Sümerlerde, Hititlerde, Roma, Yunan ve eski Hint Kanunlarında, yiyeceğin saflığının korunması ve ölçülerde dürüstlüğü sağlanmasına ilişkin düzenlemelerin bulunması da, tüketicinin korunması kavramıyla ilişkilendirilmektedir³.

Roma Hukuku döneminde alıcı, herşeyden önce satın aldığı şeyin iyi ve kusursuz olmasını talep etmeye hakkına sahipti. Ius civile döneminde, satıcının ayıptan sorumluluğu, malda varlığını ya

1 İpek Yolu gibi dünyanın en eski ve büyük ticaret yollarından biri üzerinde hükümlerlik sürmüş Türk Devletlerinde ticaret gelişirken, elbette günümüz hukukunda tüketicinin sorunları olarak görülen hususlarda da bazı gelişmeler olmuştur. Selçuklu Devletinde Ahilik teşkilatı ile korunan meslek ahlakı, Türk topraklarında yaşayanlar için önemli bir koruma unsuru iken; kervanların geçtiği güzergahlarda güvenliğin sağlanması ve konaklama başta olmak üzere ticari faaliyetleri yürütebilmeleri için ihtiyaçların karşılanmasına yönelik getirilen önlemler de ayrıca dikkat çekicidir.

Osmanlı Döneminde ise bu kurumların da ötesine geçerek Nizamnameler ile tüketicinin korunması alanını da ilgilendiren hükümler getirildiği görülmektedir. Bilhassa II Bayezid Döneminde ilk Standartlar Kanunu, ilk Belediye Kanunu, ilk Tüketiciyi Koruma Kanunu, ilk Gıda Kanunu niteliğinde Nizamnamelerin getirildiği bilinmektedir, bkz. Emrah CENGİZ, Tüketicinin Korunması, İstanbul 2007, s.19 vd.; Yılmaz ASLAN, 6502 Sayılı Kanuna Göre Tüketicici Hukuku, İstanbul 2014, s.58.

Halk arasında, üretici ile tüketici arasındaki denge, üçlü bir sistem üzerinden sağlanıyordu. Kadılar ve ihtisap ağalarının temsil ettikleri Devlet, loncalar, gedikler gibi meslek kuruluşlarından oluşan esnaf örgütlenmesi ve tüketici temsilcisi durumundaki şehrin ileri gelenlerinden oluşan bu sistem, Cumhuriyet öncesi hukukumuzda tüketicinin korunmasını sağlayan sosyal sistemi meydana getiriyordu.

İhtisap adı verilen kontrol teşkilatı, şehrin temizlik işlerinin yanısıra esnafın eksik mal tartması, yiyecek maddelerine hile karıştırması gibi tüketicilerin aldatıldığı konularda denetimi sağlama görevini de yerine getiriyordu. Selçuklular zamanında idari teşkilatta kurulan "İhtisap Divanı"da, halkı korumak adına dile getirilmesi gereken önemli bir noktadır. Nitekim Selçuklu Sultanı tarafından yiyecek içecek ve yakacak maddelerinin kalitelerinin denetimine ilişkin ferman yayınlandığı da bilinmektedir. Ayrıca devleti temsil eden kadıların da koydukları kurallar yine halkın, üretim, pazarlama, tartı, ölçü ve fiyatlar açısından da korunmasını sağlamaktadır. Bkz. Murat AYDOĞDU, 4077 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'a Göre Kapıdan Satışlar, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İzmir 1998, s.4.

2 Celal GÖLE, Ticaret Hukuku Açısından Aldatıcı Reklamlara Karşı Tüketicinin Korunması, Ankara 1983, s.5 vd.; Reha POROY, Tüketicinin Korunmasına İlişkin Bazı Özel Hukuk Sorunları, Halil Arslanlı'nın Anısına Armağan, İstanbul 1978, s.518; Çağlar ÖZEL, Mukayeseli Hukuk Işığında Tüketiciyi Koruyan Geri Alma Hakkı, Ankara 1998, s.5.

3 Betül TİRYAKI, Tüketicinin Korunması Hukuku Açısından Ayıplı Hizmetten Doğan Sorumluluk, Ankara 2007; s.21 vd.; Tuğçe ORAL, Tüketicici Sözleşmelerinin Uygulama Alanı ve Ticari ve Adi Sözleşmelerden Ayrılması, Prof. Dr. Erdal ONAR'a Armağan, Ankara 2013, s.1475; POROY, s.518; ASLAN, 6502 Sayılı Kanun, s.2.

da yokluğunu bizzat taahhütte bulunduğu özellikler sebebiyle doğmaktaydı. Satılanın ayıplarını bildiği halde susan satıcı da yine, alıcının bu nedenle uğradığı zararları gidermek durumundaydı. Daha sonraları çarşı pazarı kontrol etmekle görevli aedilis curulislerin bilhassa köle ve hayvan satışlarında halkı bilgilendirmekle görevlendirilmişti. Bu görevlilerin satıcıları denetlemeye başlaması, satıcıların köle ve hayvanlardaki ayıplar hakkında alıcıları bilgilendirmekle yükümlü tutulması dahi, yine tüketicinin korunması ile ilişkilidir⁴.

19 Haziran 1215 tarihinde imzalanmış olan Magna Carta Libertatum da şarap, bira, mısır ve kumaş konusundaki ölçü birimlerinin Londra'da yeknesak hale getirilmesi, tüketicilerin korunması açısından ilk somut adım olarak kabul edilmektedir⁵.

1693 yılında Württemberg'de şarabı tatlandırmak ve uzun süre saklamak amacıyla kurşun içerikli katkı maddelerinin katılmasını yasaklayan Dük Eberhard Ludwing fermanı da, tüketicinin korunması açısından, başka bir adım olarak karşımıza çıkmaktadır⁶.

II. 19. YÜZYIL SANAYİ DEVRİMİ İLE BİRLİKTE GELİŞEN TÜKETİCİNİN KORUNMASI

A. GENEL OLARAK

19. yüzyıl öncesine dair tüm bu münferit olaylar, tüketicinin korunması açısından birer kıvılcım olarak nitelendirilmelerine rağmen, tüketicinin korunması olgusunun esas olarak alevlenmesi 19. yüzyıla rastlamaktadır. Bunun nedeni, 19. yüzyılda yaşanan Sanayi Devrimidir. Kapitalist ekonomi öncesinde üretim sistemleri, bireysel üretimin zorunlu yaşamsal ihtiyaçları karşılama ibaret iken, sanayi devrimiyle birlikte artan üretim, tüketimi salt "ihtiyaç" olgusundan ayırmıştır. Tüketimin bizzat kendisini bir ihtiyaç haline getirmiştir. Dolayısıyla 19. yüzyılda seri üretimde görülen artış, doğal olarak tüketimin de artmasına neden olmuştur⁷. Tüketimdeki bu artış da, tüketim fiilinin öznesi olan kişinin faaliyetini ve yaşadığı sorunları hukuksal anlamda inceleme gereğini doğurmuştur. Yine Sanayi Devrimiyle birlikte, üretim tarafında faaliyet gösteren kişilerin, teknolojinin imkanlarından da faydalanarak, toplumdaki ihtiyaçları karşılamak üzere, daha karmaşık ürün ve hizmetleri piyasaya sürmeye başlamışlardır. Bu karmaşık ürün ve hizmetler de, söz konusu mal ve hizmetlerden yararlanacak kişilerin, bu mal ve hizmetlerin içerikleri hakkında bilgisiz kalmaları ve sağlıklı kararlar verememeleri sonucuna yol açmıştır. Bir yanda para ve bilgi yönünden güçlü, deneyimli ve örgütlü olan girişimciler, diğer yanda ise mal ve hizmetten yararlanan kişi durumunda, karşı tarafa göre bilgi yönünden daha zayıf ve ihtiyaçları

4 Seyfullah EDİS, Türk Borçlar Hukukuna Göre Satıcının Ayıba Karşı Tekeffül Borcu, Ankara 1963, s.2 vd.; Cevdet YAVUZ, Satıcının Satılanın (Malın) Ayıplarından Sorumluluğu, İstanbul 1989, s.6. Ayrıca bkz. Fatma Zeynep ALTINER YOLCU, 6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Çerçevesinde, Konut Satışlarında Satıcının Ayıptan Sorumluluğu, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), s.172 vd..

5 TİRYAKİ, s.22; ORAL, s.1475.

6 ORAL, s.1475 vd..

7 ASLAN, 6502 Sayılı Kanun, s.2.

nedeniyle bağımlı durumda olan kişiler yer almaktadır⁸. Öyle ki, çoğu durumda bu kişiler, esasen teknoloji ve üretimin ulaştığı başdöndürücü gelişimi nedeniyle, çoğu zaman satın aldığı malın özellik ve kalitesine ilişkin bilgisi dahi bulunmayan, şartların arzettiği tehlike ve zararların farkında olmayan, malın kendisine sunulmasının ve reklamlarının etkisine kapılan kişidir. Bu etki altında sağlıklı bir irade ile karar veremeyecek durumda olan kişinin zarara uğrama riski, göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür.

Taraflar arasındaki bu dengesizlik gittikçe büyürken, uyumsuzluklara uygulamak üzere başvuru hukuk normlarının özünde eşit tarafları düzenleyen hükümleri, bu dengesizliğin meydana getirdiği hukuki sorunları çözmek ve dengeyi yeniden sağlamak açısından zayıf kalmaktaydı. Hukuk normlarının bu açıdan yetersizliği, gittikçe daha fazla göze batmaya başlamıştır. Özellikle, tarafların aralarındaki ilişkilerin sözleşme nitelikli olması nedeniyle, uyumsuzluklarda Borçlar Kanunları uygulama alanı bulmuştur. Ancak, tarafların eşitliği ve sözleşme özgürlüğü ilkeleri üzerine inşa edilmiş olan Borçlar Kanunlarının normları, bu noktada, zayıfın korunması açısından yetersiz kalmıştır⁹. Borçlar Hukukunun eşitlikçi yapısı, bir yandan Ticaret Kanunu hükümleri ile tacirlere konuları gereği özel hükümlerin uygulanmasını gerekli kılarken, mal ve hizmet sunan konum itibarıyla güçlü tarafın karşısında tüketici olarak nitelendirilecek alıcıların da ayrıca korunmasını gerektirmiştir¹⁰.

8 Yılmaz ASLAN, Tüketici Hukuku, İstanbul 2006, s.1 vd.; Aslı MAKARACI, Taşınır Mallara İlişkin Kampanyalı Satım Sözleşmesi, Ankara 2007, s.17 vd.; Yeşim ATAMER, Tüketici Hukukunun Gelişimi: Dünü, Bugünü ve Yarını, Tüketicinin Korunması Semineri, Ankara 2007, s.21 vd.; Emrah KULAKLI, Ürün Sorumluluğu ve Ayıp Kavramı, İstanbul 2009, s.6; Lale SİRMEN, Tüketici Hukukunun Amacı ve Özellikleri, Aydın ZEVKİLİLERe Armağan, C.III, Yaşar Üniversitesi E-Dergisi Vol 8 Özel Sayı, s.2466, TİRYAKI, s.27.

9 Adrian STAEHELIN, Der Schutz der Schwächeren Vertragspartei Überarbeitete Fassung der am 14.2.1977 gehaltenen öffentlichen Antrittsvorlesung, BJM 1978, s.1, Cengiz İLHAN, Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Şerhi, Ankara 2006, s.XV, Yeşim ATAMER, Tüketici Hukukunun Gelişimi, s.21; MAKARACI, s.18. Başta İsviçre Borçlar Kanunu dolayısıyla da Türk Borçlar Kanunu olmak üzere Avrupa ülkelerinin hukuk sistemlerindeki borçlar kanunu düzenlemelerinin sözleşme özgürlüğü ve sözleşmeye sadakat ilkeleri temelleri üzerinde inşa edilmiş kurallar bütünü oldukları görülmektedir. Birey açısından istediği kişi ile istediği şekil ve içerikte bir sözleşmeyi meydana getirebilmeyi mümkün gören bu anlayış, zaman içerisinde tarafların pazarlık gücünün eşit olmaması sonucu, dengelerin bozulmasıyla iyimser bir bakış açısı olarak kalmıştır. Yalnızca ekonomik açıdan güçlü olanın sözleşmenin içeriğini belirleme imkanının bulunduğu, güçsüz olan tarafın ise bu içeriğe boyun eğdiği gerçeği karşısında, İsviçre Borçlar Kanunu'nun sözleşme içeriğinin sadece ahlaka aykırılık, kamu düzeni ve gabin hükümleri ile sınırlandırıldığı, iradenin sağlıklı olmasının ayırt etme gücünden yoksunluk, yanılma, hile veya tehdit hallerine göre değerlendirildiği düzenlemeleri, maddi anlamda sözleşme adaletini sağlamak için yeterli değildir. Sözleşme özgürlüğünü korumak adına, getirilen hükümlerin çoğunluğunun sadece tarafların sözleşmede bir hususa ilişkin düzenleme getirdikleri durumlarda çözüm getirmek amacıyla yedek hükümlerden meydana gelmesi, sözleşmede güçlü olanın pek çok hususu düzenlemiş bulunduğu durumlarda zayıfı korumak yönünden yetersiz kalmıştır. Bkz. ATAMER, Tüketici Hukukunun Gelişimi, s.21 vd.

Bu hususta 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu genel işlem koşulları alanındaki düzenlemeler, sözleşme serbestisini kendisine koruyucu kalkan edinen güçlü tarafın, tek taraflı olarak sözleşmenin içeriğini belirlemek suretiyle zayıf olana şartları kabul ettirmesi suretiyle "kurulan" sözleşmelerde yeniden dengeyi sağlamak adına atılmış önemli bir adımdır, ancak tarih gelişiminde tüketicinin korunması olgusunu gerektiren diğer hukuki işlem uyumsuzluklarında düzenlemelere duyulan ihtiyaç yine TKHK ile çözümlenecektir.

10 Hasan Seçkin OZANOĞLU, Tüketici Sözleşmeleri Kavramı (Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un Maddi Uygulama Alanı), AÜHFED, C.50, S.1, 2001, s.56.

Tüketicinin korunması gerekliliği ekseninde, dengeyi yeniden sağlamak amacıyla özel hukuki bir korumaya duyulan bu ihtiyaç, yasa koyucuları da yeni düzenlemeler yapmaya yöneltmiştir¹¹. Ancak, bu hususta yasal düzenlemelerin ulusal ya da uluslararası mevzuatlarda yer alması, çok daha yakın tarihlerde gerçekleşmiş olup, öncesinde yine bir dizi önemli olay ve faaliyet tüketicilerin korunması gereklerine işaret etmiş ve Yasama faaliyetlerine de ışık tutmuştur. Bu açıdan, 1850’de İngiltere’de tüketicilerin ilk tüketim kooperatifini kurması önemli bir adımdır. J.F. Kennedy’nin 15 Mart 1962 tarihli ABD Kongresine sunduğu bildiriye, sağlık ve güvenlik hakkı, aydınlatılma hakkı, pazarda özgürce seçme ve temsil edilme hakkı olarak saydığı dört tane tüketici hakkı, tüketici hukuku açısından önemli kilometre taşı olarak nitelendirilebilir¹².

Hareketlerin başlangıç noktası olarak kabul edilen İngiltere’de, tüketicinin korunmasına yönelik yasal düzenlemeler ise ancak İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra gerçekleştirilmiştir. Tüketici hukuku açısından diğer bir önemli somut adım da İsveç tarafından “Tüketici Ombudsman”ı olarak adlandırılan bir kurum kurularak üretici ve tüketiciler arasındaki sorunların çözümünde bağımsız bir hakem kuruluşu oluşturulmasıyla atılmıştır¹³. Yine Uluslararası Tüketici Birlikleri Örgütü (International Organization of Costumer’s Union (IOCU)) da tüketicileri korumak amacıyla yaptığı çalışmalar ile adından söz ettirmiştir. 1960’da Hollanda’nın La Haye kentinde düzenlenen bir konferans ile kurulan örgüt, merkezi Londra olmak üzere bünyesinde yüzseksenden fazla örgüt barındırarak çalışmalarına devam etmiştir¹⁴. Bir başka önemli çalışma ise Fransız bir kurum olan Henri Capitant Derneği’nin 1973 yılında Kanada’da düzenlediği uluslararası kongredir.

11 Sadece tüketicinin korunması hususunda değil, zayıfın korunmasının gerekliliği hissedilen her tür hukuki ilişkide kanun koyucu, hukuk devletinin görevi gereği olarak, dengeyi sağlamak amacıyla özel düzenlemeler getirmiştir. Kiracıyı koruma amacı güden düzenlemeler, iş hukuku zayıf koruma amacı güden düzenlemelerin en önemlileridir. Kanun koyucular, hukuki ilişkilerin tarafları arasında adaleti ve eşitliği sağlamaya yönelik olarak getirdikleri düzenlemelerin toplumsal adaleti sağlamaya yetmediği, güçlünün zayıfa kendi koşullarını kabul ettirdiği bir ortamda adalet ve eşitlikten söz edilemeyeceğini dikkate almışlardır. Bunun sonucu olarak, sözleşmenin zayıf tarafını korumayı sözleşme özgürlüğüne tercih etmek durumunda kalmış ve nisbi emredici kurallar getirmişlerdir. Bkz. OZANOĞLU, Tüketici Sözleşmeleri, s.57, İLHAN, s.XVI. OZANOĞLU bu tip düzenlemelere sosyal koruma normları olarak nitelemektedir. Bkz. OZANOĞLU, Tüketici Sözleşmeleri, s.57. Yazar esasen tüketicinin korunması için düzenlenen tüm normların sosyal, koruyucu içerikli ve emredici nitelikli olduğu, böylece sosyal norm–sosyal koruyucu içerikli norm ayrımının gerekli olmadığı kanaatinde, OZANOĞLU, Tüketicinin Korunması Açısından Taksitle Satım Sözleşmesi, Ankara 1999, s.11, dn.13.

12 Ümit GEZDER, Tüketici Kredisi Sözleşmeleri, İstanbul 1998, s.7; Hayrunnisa ÖZDEMİR, Aldatıcı Reklamlara Karşı Tüketicinin Korunması, AÜHF 2004, s.61. Kennedy’nin açıklamasından önce de Amerika’da tüketici hukukuna etki edecek yasal düzenlemeler mevcuttu. 1872 Postada Aldatma Yasası; 1906 Gıda Maddeleri ve İlaç Yasası, Et Denetimi Yasası, 1914 Federal Ticaret Yasası, 1938 Yünlü Mamuller Etiketleme Yasası bu düzenlemelere örnek olarak gösterilebilir; ORAL, s.1477. Kennedy’nin koyduğu ilkeler ise tüketicinin korunması açısından genel ilkeler koyması açısından önem taşımaktadır. ASLAN, 6502 Sayılı Kanun, s.37. Amerika’da sonraki yıllarda 1969 yılı Tüketiciyi Koruma Kredi Kanunu, 1972 Tüketici Mal Güvenliği Kanunu gibi yasal düzenlemelerle tüketicinin korunması güçlendirildi, ORAL, s.1477.

13 TİRYAKİ, s.23; ORAL, s.1475. İsviçre’de de 70’li yıllardan itibaren “Reklamlardaki Adaleti Denetlemek için İsviçre Komisyonu”, “Doğrudan Satış Yapan Firmalar Hakkındaki Şikayetlere dair Organizasyon” gibi benzer organizasyonlar oluşturulmuştur. Walter HALLER, Der Ombudsmann – Erfahrungen im Ausland, Folgerungen für die Schweiz (Am 21. Oktober 1971 vor dem Zürcherischen Juristenverein gehalten und durch Anmerkungen ergänzter Vortrag), ZBI 73/1972, s.179, dn.3; Christoph ROHNER, Probleme des Rechtsschutzes, ZBI 92/1991, s.486; STAEHELIN, s.21.

14 ORAL, s.1477.

Bu kongrede Belçika, Fransa, Hollanda, İsviçre, İtalya, Kanada ve Türk sistemleri incelenerek tüketicinin korunmasına ilişkin sorunlar medeni hukuk, ticaret hukuku, ceza hukuku, devletler hukuku ve idari hukuk boyutlarıyla tartışılmıştır. Kongre, Türkiye'nin tüketicinin korunmasına ilişkin uluslararası bir çalışmada yer almış olması nedeniyle, hukukumuz açısından ayrıca özel bir öneme sahiptir¹⁵.

Birleşmiş Milletler tarafından yapılan çalışmalarda da, tüketicilerin temel gereksinimlerinin karşılanması, güvenlik ve güven duyma, mal ve hizmetlerin özgürce seçilmesi, bilgi edinme, eğitime, tazminat isteme, sesini duyurma ve sağlıklı çevrede yaşama gibi evrensel tüketici hakları ortaya konulmuştur¹⁶.

Ulusal Hukuk alanlarındaki çalışmaların yanısıra uluslararası bir hukuk niteliğindeki Avrupa Birliği Hukukunda da tüketicinin korunması üzerinde önemle durulmaktadır. Avrupa Birliğini kuran Roma Antlaşmasında tüketiciyi doğrudan koruyan bir düzenleme bulunmamakla birlikte¹⁷, 1972 Paris Zirvesi'nde tüketicinin korunması yeni bir hedef olarak belirlenmiş ve yine Maastricht Antlaşmasında tüketicinin korunması hakkında özel bir düzenlemeye yer verilmiştir¹⁸. Bu Antlaşmayı takiben, Amsterdam Antlaşması¹⁹ ve Lizbon Antlaşması²⁰ da,

15 POROY, s.514.

16 Mustafa TAŞKIN, Tüzel Kişilerin ve Şirketlerin Tüketicilik Vasfı, Ankara Barosu Dergisi, 1997/1, s.32; ORAL, s.1478.

17 Avrupa Birliğinde tüketicinin korunması açısından yapılan düzenlemelerdeki gecikmenin nedeni Roma Antlaşmasında ilk aşamada tüketicinin korunmasının varılmak istenen hedefler arasında gösterilmemesi olduğu öne sürülmektedir. Bkz. ÖZDEMİR, s.61.

Paris Antlaşması ile birlikte tüketicinin korunması amacıyla "Tüketicilerin Korunması ve Çevre Genel Yönetimi" ve "Tüketici Danışma Komitesi" kurulmuştur.

Tüketiciyi Koruma Birinci (1975-1979) ve İkinci (1981-1986) Programları üye devletlerin gelişme hızındaki düşüş ve işsizlik oranında artışın, kaynakları zaten sınırlı olan tüketici kesiminde maddi olanaksızlıklara yol açması, aynı ekonomik şartların kamu güçlerini de tüketici korumak açısından yapılması gereken harcamalarda kısıtlı olmaya itmesi gibi etkenler nedeniyle Avrupa Birliği tarihinde başarısızlığa uğramış politiklardır. 1989 yılında başlayan Üçüncü Program ve bu programında tam olarak istenilen noktaya ulaşmakta yetersiz kalması nedeniyle (1993-1995) tarihleri arasında kapsayan Dördüncü Programlar ile Topluluk mevzuatı, özellikle tüketicinin korunması amacı için pek çok düzenleme getirmek suretiyle önemli gelişim göstermiştir.

2000-2006 yıllarını kapsayan Beşinci Programıyla Avrupa Birliğinde tüm tüketicilerin haklarının korunmasından artık söz edilebilir hale gelmiş ise de, tüketici sorunlarının çeşitliliği nedeniyle tüketici hukuku henüz gelişme ivmesini yitirmiş değildir. Bkz. ASLAN, 6502 Sayılı Kanun, s.39 vd.

18 1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması, tüketicinin korunması kavramının ilk defa özel bir düzenleme olarak Avrupa Birliği mevzuatına alındığı antlaşma olarak kabul edilmektedir. Öngörülen düzenlemede tüketicinin korunması amacının gözetilmesinin yanısıra, Birliğe, tüketicinin korunması alanında özel bir hareket yetkisi de tanınmaktaydı. Buna göre tüketici politikası açısından, Ortak Pazar politikası ve üye devletlerin tüketici politikalarının desteklenmesi olarak iki ilke benimsendi. Ortak pazarın desteklenmesi amacıyla tüketiciyi koruyan düzenlemeler yapılabileceği ve tüketicilerin daha iyi korunabilmesi için üye devletlerin, Avrupa Birliği mevzuatının öngördüğü kurallardan daha lehe kuralları düzenleyebileceği kararlaştırıldı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Zeynep DÖNMEZ, Avrupa Birliği'nde Tüketici Hukuku Alanında Kanunlaştırma Hareketleri ve Tüketicinin Korunması Modelleri, Prof. Dr. Cevdet YAVUZ'a Armağan, MÜHF HAD, Y.2016, C.22, S.3 (Özel Sayı), s.956.

19 1997'de imzalanarak 1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması'nda tüketicinin sağlık ve güvenliğinin korunması, bilgilenme hakkının desteklenmesi, eğitimi ve tüketiciyi koruma örgütlerinin oluşturulması gibi özel tüketici hakları sayılmıştır. Avrupa Birliği Direktiflerinin önemi vurgulanmıştır. Bkz. DÖNMEZ, s.957.

20 2009'da yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması da, tüketicinin korunması alanında üye devletlerin ve Birliğin yetkisine vurguda bulunmuştur ve Lizbon Antlaşması ile kabul edilen Avrupa Birliği Anayasası da, Birlik politikalarının

Avrupa Birliği Hukuku'nda tüketiciyi koruyucu nitelikli düzenlemeler açısından Avrupa Birliği politikasını belirleyici öneme sahip antlaşmalar olarak büyük önem taşımaktadır. Bu genel nitelikli antlaşmaların yanısıra başta Convention On Contracts For The International Sale Of Goods (CISG) olmak üzere tüketicinin korunması hususunda düzenlemeler içeren pek çok tüzük, direktif, karar ve görüşler de tüketici hukukunun gelişmesinde önemli rol oynamıştır ve bu açıdan etkileri günümüzde de sürmektedir²¹.

Ulusal hukuklar düzleminde ise İsviçre²², Almanya, Belçika, Fransa gibi ülkelerde de tüketicinin korunmasına ilişkin düzenlemeler genel kanunlarda yapılan değişiklikler ya da ek maddelerle getirilen düzenlemeler ile sağlanmaya çalışılmıştır. Tüketicinin korunması amacıyla sırayla 1962 yılında Amerika Birleşik Devletleri, 1968 yılında Japonya, 1971 yılında İsveç ve Almanya, 1973 yılında Meksika ve Fransa, 1979 yılında Avusturya, 1981 yılında İsrail ve Portekiz, 1983 yılında Lüksemburg, 1984 yılında İspanya, 1991 yılında Yunanistan kanunlaştırma faaliyetlerinde bulunmuştur²³.

B. TÜRK HUKUKUNDA TÜKETİCİNİN KORUNMASI KAVRAMININ GELİŞİMİ ve TÜRK HUKUKUNDAKİ YANSIMASI

Tüketicinin korunması kavramına iç hukuklarında çeşitli yasal düzenlemeler ile yer veren ülkeler arasında, Türkiye 1995 yılında sıralamada yerini almıştır²⁴. Ülkemizde, tüketicilerin korunması amacıyla özel bir kanun çıkarılması tercih edilmiştir²⁵. 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkındaki Kanun'dan (TKHK) evvelki dönem için, Türk Medeni Kanunu'na ek olarak çıkarılan 864 sayılı Tatbikat Kanunu'nun 43. maddesiyle 4 Ekim 1926'da yürürlükten kaldırılan Mecelle Kanunu'ndaki bazı hükümler de tüketici hukuku ile ilişkilendirilebilirse de, tüketicinin korunması

yüksek bir tüketici koruması temin edeceğini garanti altına almıştır. Hüküm Avrupa Birliği vatandaşları için korumanın temel bir hak teşkil ettiği yönünde yorumlanmamakla birlikte, yine de tüketicinin korunması açısından garanti olarak nitelendirilmektedir. Bkz. DÖNMEZ, s.957 vd.

21 Avrupa Topluluğu'nda 1970'li yıllarda tüketicinin korunması hakkındaki hedefler beş ana başlıkta toplanmaktaydı. Bunlar tüketicinin ayıplı mal ve hizmetlere karşı korunması, tüketicinin aldatıcı reklamlara karşı korunması, tüketicinin haksız sözleşme şartlarına karşı korunması, tüketicinin fahiş fiyatlara karşı korunması ve çeşitli tüketici taleplerinin karşılanmasıdır. İlerleyen yıllarda topluluk, tüketicinin korunması açısından, tüketicilerin sağlık ve güvenliklerinin ileri düzeyde korunması, topluluğun pazarından sağlanacak yararların artırılabilmesinde ortaya çıkacak fırsatların çoğaltılması ve topluluğun izlediği diğer politikalarda tüketici haklarına daha fazla yer verilmesi başlıkları altında daha genel amaçlara yönelmiştir. Bkz. ORAL, s.1478.

22 Medeni ve Borçlar Kanunlarımızın mehazı olması itibarıyla, İsviçre Hukukunun tüketici hukuku alanındaki düzenlemelere bakış açısını gözetmekte fayda görmekteyiz.

1994 yılında İsviçre'de Avrupa Birliği Hukuku ile uyum sağlamak amacıyla, Ürün Sorumluluğu Yasası (Produktehaftpflichtgesetz, PrHG), Paket tur Yasası (Paushalreisegesetz, PRG), Tüketici Kredisi Yasası (Konsumekreditgesetz, KKG) kabul edilmiş, kapıdan satışlarda cayma hakkına ilişkin de özel bir düzenleme İsviçre Borçlar Kanunu'na eklenmiş olup bu düzenlemeler tüketici yasaları olarak kabul edilmektedir. Bu yönden Avrupa Birliği Hukukunun İsviçre Hukukunu da etkisi altına aldığı söylenebilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Claire HUGUENIN, Konsumentenrecht im OR im Spannungsfeld Zwischen Regulierung und Deregulierung, SJZ 91/1995, s.417.

23 ORAL, s.1478.

24 ORAL, s.1478.

25 ÖZEL, s.26; TİRYAKİ, s.23 vd.; MAKARACI, s.18, dn. 7; OZANOĞLU, Taksitle Satım, s.15, dn.30.

olgusunun, gerçek anlamda hukuki düzenlemelere konu olması üzerine yapılan çalışmaların esas olarak 1970 ve sonrası dönemde başladığı kabul edilmektedir²⁶.

Tüketicinin korunması için yasal düzenlemeler açısından gerçek anlamda temelin atılması olarak kabul edebilecek hüküm Anayasamızın 172. Maddesidir. İlgili Hükümde, devletin tüketicileri korumak hususunda görevli olduğunun kabul edilmesi ile birlikte²⁷ önem kazanan tüketici sorunları²⁸, 23 Şubat 1995 tarihinde kabul edilen 4077 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun ile birlikte ayrıntılı yasal düzenlemeye kavuşmuştur. 4077 Sayılı Kanun'da ilk büyük değişiklik yapan Kanun, halk arasında Promosyon Kanunu olarak bilinen 4226 Sayılı Kanun'dur²⁹. 14 Mart 2003 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan ve 4822 Sayılı Kanun ile 4077 Sayılı Kanun'un bütününe yayılan yeni düzenlemeler getirilmiştir. Bunun sonucu olarak, büyük ölçüde değişikliklere uğrayan Kanun³⁰, Sanayi ve Ticaret Bakanlığının çeşitli yönetmelikleri ile birlikte önemli bir uygulama alanına sahip olmuştur³¹. 4822 Sayılı Kanun'un amacı Avrupa

26 YAVUZ, s.7. Cumhuriyetin ilk yıllarında tüketicileri dolaylı da olsa ilgilendiren hükümler içeren İспенçiyari ve Tıbbi Müstahzarlar Kanunu, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, Belediyeler Kanunu, Ticarete Tağışın Men'i ve İhracatın Murakabesi ve Korunması Hakkında Kanun, Hususi Hastaneler Kanunu, Endüstriyel Mamulatin Maliyet ve Satış Fiyatlarının Kontrolü ve Tesbiti Hakkında Kanun ve Pazarlıksız Satış Mecburiyetine Dair Kanunları da bu alandaki çalışmalara örnek olarak saymak gerekir. Bkz. POROY, s.548 vd.; TİRYAKİ, s.26.

27 Sezer ÇABRİ, 6502 Sayılı Kanun'a Göre Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Şerhi, Ankara 2016, s.1 vd.; Seda ÖZMUMCU, 6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un Hükümleri ve Yargıtay Kararları Çerçevesinde Tüketici Mahkemelerinin Görev Alanına Giren Uyuşmazlıklara Genel Bir Bakış, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.16, Özel Sayı 2014, Prof. Dr. Hakan PEKCANITEZe Armağan, s.831. ÖZMUMCU, Anayasanın ilgili maddesinin tüketicinin korunması kapsamında yasal nitelikli ilk somut gelişme olduğuna işaret etmektedir.

28 82 Anayasası öncesinde tüketici ve sorunları ilk kez 1970 yılında bir seminerde ele alınmış, daha sonra Ticaret Bakanlığı tarafından tüketicilerin korunması amacıyla bir daire kurulmuş, ancak bu daire 1974 yılında kapatılmış, 15 Kasım 1971 yılında Tüketicinin Korunması için Ticaret Konusu Mal ve Hizmetlerle İlgili Faaliyetlerin Düzenlenmesi Hakkında Kanun Tasarısı, Meclis'e sevk edilmiş ancak bu tasarı da sonrasında kadük olmuştur. Söz konusu Tasarının, tüketiciyi korumaktan çok Devletin ticari hayata müdahalesini genişletme amacı taşıdığı öne sürüldüğünden, Tasarının kanunlaşmaması hukukumuz açısından önemli bir kayıp sayılmamaktadır. 1980 yılında yine tüketicinin korunması ile ilgili "Ticarete Dürüstlüğün Korunması Hakkında Kanun" adı altında bir tasarı hazırlanmış olup bu tasarıda da tüketicinin korunmasına ilişkin bölümler bulunmakla birlikte bu tasarı da kanunlaşmamıştır. Bkz. Haluk TANDOĞAN, Tüketicinin Korunması ve Sözleşme Özgürlüğünün Bu Açıdan Sınırlanması, Ankara 1977, s.9 vd.; POROY, s.523, dn.:9; MAKARACI, s.19.

29 Aydın ZEVLİLER/Çağlar ÖZEL, Tüketicinin Korunması Hukuku, Ankara 2016, s.32.

30 Aydın ZEVLİLER, Türkiye 'de Tüketici Sorunlarının Özel Bir Yasa ile Düzenlenmesi, Türk İsviçre Hukuk Günleri, Banka ve Tüketici Hukuku Sempozyumu, s.2. 4822 sayılı kanun 4077 sayılı Kanun'da ilk kez değişiklik getirilen düzenlemeler değildir. 4226 sayılı Kanun ile 1997 yılında bazı hükümler değiştirilmiş, daha sonrasında 4822 sayılı Kanun'la getirilen değişiklikler ile birlikte, 6502 sayılı Kanunla yeni bir kanun düzenlenmesine kadar yürürlükte kalan son şeklini almıştır.

31 Abdülkerim YILDIRIM, Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı Taslağının Bazı Maddelerine İlişkin Değerlendirmeler, Gazi ÜHFD, C.XVII, 2013, S.1-2, s.1016. Yapılan değişiklikler genellikle memnuniyetle karşılanmakla birlikte yine de bazı yönlerden yetersiz kalmaktaydı. Örneğin düzenleme yapılırken 2000/31/EC sayılı E-Ticaret Yönergesi ile 2002/65/EC sayılı Mesafeli Sürüm Yoluyla Tüketicilere Sunulan Finansal Hizmetlere İlişkin Yönerge hükümleri göz ardı edilmesi nedeniyle "AB Mevzuatına Uyum" çalışmaları amacına tam olarak ulaşamadığı öne sürülmekteydi. Bkz. YILDIRIM, Tüketicinin Korunması, s.1017.

Tüketicinin korunması sorununun yasal bir düzenlemeye kavuşmasından önceki dönemde ilişkin olarak, kanun boşluğu sebebiyle TMK m. 1 hükmü çerçevesinde boşluğu doldurmakla yükümlü olan hakim 818 sayılı BK m. 19-20 hükümleri çerçevesinde tüketiciyi korumak adına sözleşmeye sınırlayıcı düzenlemeler getirmesi gerekliliği hususunda bkz. TANDOĞAN, s.12.

Birliği mevzuatına uyumun sağlanmasıdır. Ancak, söz konusu düzenlemeler, uluslararası hukuk alanında son derece hızlı gelişim gösteren bu hukuk alanındaki gelişim hızına ancak belli bir noktaya kadar ayak uydurabilmiştir.

Avrupa Birliği mevzuatına uyum sağlama amacı, başka Kanun değişiklikleri için de önemli bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır³². Nitekim, 4077 sayılı TKHK'nun yürürlüğü süresince, 27.5.2004 tarihinde 5179 sayılı Kanun ile, 21.02.2007 tarihinde 5582 sayılı Kanun ile ve son olarak 23.01.2008 tarihinde 5728 sayılı Kanun ile küçük çaplı bazı değişiklikler ve ilaveler yapılmışsa da da yine de Avrupa Birliği'ne uyum sağlamak açısından istenilen seviyeye ulaşılamamıştır³³.

03.10.2005 tarihinde Türkiye ile Avrupa Birliği arasında başlayan tam üyelik müzakereleri, Avrupa Birliği Hukuku kapsamında, her alanda uyumlaştırma çalışmalarını yoğunlaştırdığı gibi, tüketici hukuku alanında da çalışma yapılmasını gerektirmiştir³⁴. 19 Aralık 2007'de müzakerelere açılan "Tüketicinin ve Sağlığının Korunması" faslında, kapanış kriteri Avrupa Birliği Mevzuatına tam uyum sağlanması olmuştur. Nitekim bu kriter, 4077 Sayılı Kanun'da da değişiklik yapılması gereğini doğurmuştur³⁵. Aynı amaçla, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı bünyesinde bulunan Tüketici ve Rekabetin Korunması Genel Müdürlüğü ile Alman Beslenme, Tarım ve Tüketici Bakanlığı'nın ortak yürüttüğü bir AB eşleştirme projesi çerçevesinde, mevzuat tekrar değerlendirilerek, özellikle AB Direktifleri ile uyum sağlanması gereken hususlar belirlenmiştir. Avrupa Birliği'nin tüketicinin korunması mevzuatında yer alan on üç Direktif, bir Tüzük ve iki Tavsiye Kararının

32 Özellikle Türkiye ile Avrupa Birliği arasında kurulan ortaklık rejimi ve Ocak 1997 tarihinde yürürlüğe giren Gümrük Birliği'nin serbest dolaşım alanında mevzuat ve hukuk politikası açısından Avrupa Birliği ile uyumu gerektirdiği yönünde bkz. Lale SİRMEN, Yeni Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un Genel Olarak Değerlendirilmesi, Terazi Aylık Hukuk Dergisi, C.9, Yaşar Üniversitesi Hukuk Fakültesi I. Tüketici Hukuku Sempozyumu, Özel Sayı, Kasım 2014, s.156.

33 ZEVKLİLER/ÖZEL, s.32 vd; YILDIRIM, Tüketicinin Korunması, s.1017.

34 2004 yılından itibaren Avrupa Birliği Komisyonları tarafından düzenlenen ilerleme raporlarında Türk Hukuku'nda Avrupa Birliği Yönergelerine uyum sağlanmadığının altı çizilmekteydi. En son, Avrupa Birliği Komisyonu'nun, Avrupa Parlamentosu'na ve Konseyi'ne sunduğu 10.10.2012 tarihli "Genişleme Stratejisi ve Başlıca Zorluklar 2012-2013 Türkiye Hakkında İlerleme Raporu ((Com (2012) 600))" 'nda Türkiye'de tüketicinin korunması alanında sınırlı ilerleme kaydedildiği ve Türkiye'de tüketicinin korunması olgusunun halen zayıf olduğu belirtilmişti. İsviçre'nin de Avrupa Birliği'ne üye olmamakla birlikte ulusal hukuk düzenlemelerinde Avrupa Birliği düzenlemelerini dikkate alması ve Türk Hukuku ile İsviçre Hukuku arasındaki paralelliğin bozulmak istenmemesi de yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulduğuna işaret ediyordu. Bkz. Tamer İNAL, 6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanuna Höre Hazırlanmış Tüketici Hukuku, Ankara 2014, s.79.

Tüm bu kriterler Türk Kanun Koyucusu'nu harekete geçirmiş ve nitekim bu dinamiklere kanun gerekçesinde de yer verilmiştir: "Ancak bu düzenlemelerinin tümünün, Avrupa Birliği (AB) mevzuatı ile tam uyum sağlanması için gözden geçirilmesi ve kısmen yeniden kaleme alınması ihtiyacı özellikle AB-Türkiye tarama toplantıları çerçevesinde kendini göstermiştir. Kanun değişikliğine gidilmesinin en temel amaçlarından birisi, AB'nin son dönemde çıkardığı ve henüz mevzuatımıza aktarılmamış olan, 2002/65/AT sayılı Finansal Hizmetlerin Mesafeli Satışı, 2005/29/AT sayılı Haksız Ticari Uygulamalar, 2008/48/AT sayılı Tüketici Kredileri Sözleşmeleri, 2008/122/AT sayılı Devre Tatil, Uzun Süreli Tatil Ürünü, Yeniden Satım ve Değişim Sözleşmeleri, 2001/83/EU sayılı Tüketici Hakları Yönergelerinin iç hukukumuza aktarılması olmuştur. Diğer taraftan, bu Tasarı hazırlanırken tüketicinin korunması alanında AB tarafından çıkarılmış olan bütün Yönergeler incelenmiş ve iç hukukumuzdaki değişiklikler ona göre şekillendirilmiştir."

35 Mehmet AKÇAAL/Alper UYUMAZ, 6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunun Bazı Hükümlerine (m.1-16) İlişkin Bir İnceleme, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.4, S.2, 2013, s.243.

iç hukukumuzla aktarılması için en iyi çözüm olarak, kanunun yeniden kaleme alınmasına karar verilmiştir³⁶.

Avrupa Birliği mevzuatı ile uyum sağlama amacı ile yeni Kanun maddeleri için taslak hazırlanırken, bir dizi üye ülkenin yanı sıra İsviçre Mevzuatı da dikkate alınmıştır. İsviçre de, Avrupa Birliği üyesi olmamasına rağmen, İsviçre Kanun Koyucusu da yasama faaliyetleri sırasında Avrupa Birliği Direktifleri'ni özellikle tüketici alanına ilişkin düzenlemeleri gözetmektedir. Öte yandan tüketici ile ilgili sorunların büyük ölçüde Borçlar Hukuku'nun da sorunları olması İsviçre Hukuku'nu da gözardı etmememizin temel nedenidir³⁷.

6502 Sayılı Kanun kapsamına alınan Direktifler'de Direktif'in esneklik payının elverdiği ölçüde, Türk Borçlar Kanunu sistematiğine uyum sağlayacak şekilde aktarılmasına özen gösterilmiş, bu nedenle de bire bir tercüme ile yetinilmemiştir. Yine Avrupa Birliği Direktifleri'nin de sık sık revize edildiği dikkate alınarak 6502 Sayılı Kanun tasarısında sadece en önemli, en temel unsurlara yer verilmiştir³⁸.

36 YILDIRIM, s.1018.

37 ZEVLİLER/ÖZEL, s.35.

Avusturya, Yunanistan, Türkiye tüketiciciyi korumak amacıyla getirilen özel düzenlemeleri tek bir kanunda toplama yolunu tercih ederken, İsviçre'de ihtiyaca göre farklı kanunlara getirilen ek düzenlemeler ya da farklı farklı kanunların çıkarılması suretiyle, tüketici hukunun şekillendiği görülmektedir. Avrupa Birliği ülkelerinin Avrupa Hukukunda pek çok direktifle getirilen farklı farklı düzenlemeleri iç hukuklarına aktarıırken sistematik problemi yaşadıkları söylenebilir. Bu sorun aynı zamanda borçlar kanunu ile tüketici hukuku alanında getirilen düzenlemeler arasındaki sınırın belirlenmesi açısından da önem taşımaktadır.

Bu sorunu yaşayan ülkelerden biri olan Almanya, Avrupa Birliği Direktiflerini Alman Medeni Kanunu (BGB)'na taşıma yolunu tercih etmiştir. Avrupa Birliği Direktiflerinin Alman Medeni Hukukuna aktarılması hususunda ayrı ve özel bir yasa çıkarma Ticaret Kanunu'nun (HGB) maddeleri ile birlikte düzenleme veya genel bir çerçeve program oluşturarak tüketicinin korunmasına ilişkin hükümlerin hepsini bir arada düzenleme gibi alternatifler Alman hukukçularını meşgul etmiştir. Özellikle 1999 yılındaki tüketici satım sözleşmelerine ilişkin Yönergenin iç hukuka nasıl taşınacağı sorusu açısından BGB hükümlerine entegre edilmesi tercihi, bu husustaki tutumu belirleyici rol oynamıştır. Bu tercihte en önemli etken, satım hukuku gibi borçlar kanununun en temel düzenleme alanlarından birinin BGB dışında ayrıca bir düzenleme olarak getirilmesinin, tacirler arasındaki (HGB) Ticaret Kanunu'na konu olan satım sözleşmeleri dışındaki BGB alanına giren sözleşmelerin büyük çoğunluğunun da tüketicilerin taraf olduğu satım sözleşmeleri olması dikkate alındığında, BGB'nin tamamen içinin boşalması sonucuna yol açacağı hususundaki endişedir. BGB'deki satım hükümlerinin salt adi satım sözleşmelerine uygulanacak işlevsiz hükümler haline gelmesi yerine BGB'de yapılan revizyon çalışmaları ile Alman Medeni Kanun'unun Avrupa Birliği Yönergelerine uygun bir yasa haline getirilmesi tercih edilmiştir.

Benzer sorunun diğer üye ülkelerde de tartışılmasına yol açması, Avrupa Birliği alanında da ortak ilkeler belirlenmesi hususunda çalışmalar yapılması açısından bir itici güç oluşturmuştur. Bkz. ATAMER, Tüketici Hukukunun Gelişimi, s.29 vd.; Rona SEROZAN, Yeni Alman İfa Engelleri Hukuku (Türk Hukukunda Bilimsel Kaynak Olarak Yararlanılabilecek Yenilikler), İÜHF M C.LVIII, S.1-2, s.233 vd.; Mehmet DEMİR, Tüketim Mallarının Satımındaki Garantilere İlişkin AB Yönergesi ve Ülkemizdeki Yasal Düzenleme, AÜHF D 2005, s.24, dn.11

Aday ülkelerden Türkiye ise Direktiflerle uyumlu bir ayrı düzenleme olarak Tüketici Kanunu'nun düzenlenmesini tercih etmiştir. Çok kısa bir zaman öncesinde 01.07.2012 tarihinde 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun yürürlüğe girmiş olmasından hemen hemen bir yıl sonra 28.05.2013 tarihinde 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un yürürlüğe girmesi, üstelik eski TKHK'dan farklı olarak tüketici işlemi tanımının Borçlar Kanunu'nun uygulama alanının büyük çoğunluğu ile kesişecek şekilde kapsam olarak genişletilmiş olmasının, Türk Hukukunda da aynı tartışmaları tetikleyeceğini tahmin etmek hiç de zor değildir.

38 ZEVLİLER/ÖZEL, s.35.

SİRMEN, Kanun sistematiğini mevzuatta değişiklik yapma zorunluluğuna göre sık sık değişikliğe uğrama riskini tek başına yüklenmesi açısından eleştirmektedir. Tüketiciciyi ilgilendiren sorunların dinamik yapısı göz önüne

Bu belirlenen hususlar çerçevesinde, Mayıs 2007’de Sanayi ve Ticaret Bakanlığı’na bir taslak sunulmuş, Bakanlık’da bu taslak üzerinde çalışarak Nisan 2008 yılında kamuoyu ile yeni tüketici kanunu taslağını paylaşmıştır. Gelen eleştiriler ve yeni AB Direktifleri doğrultusunda Mayıs 2009’da yeni bir taslak kamuoyuna sunulmuş³⁹, bu taslak üzerinden yapılan çalışmalar sonucunda nihayet 07.11.2013 tarihinde 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun (TKHK) olarak yasalaşmış olup, 28.05.2014 tarihinde yürürlüğe girmesi kabul edilmiştir⁴⁰. Toplam 9 kısımdan ve 88 madde ile bir geçici maddeden oluşan 6502 Sayılı Kanunun yürürlüğe girmesi Resmi Gazete’de yayımından itibaren altı ay sonrasına ertelenmiştir⁴¹.

6502 Sayılı TKHK m. 1 “Amaç” başlığı altında “*Bu Kanunun amacı; kamu yararına uygun olarak tüketicinin sağlık ve güvenliği ile ekonomik çıkarlarını koruyucu, zararlarını tazmin edici, çevresel tehlikelerden korunmasını sağlayıcı, tüketiciyi aydınlatıcı ve bilinçlendirici önlemleri almak, tüketicilerin kendilerini koruyucu girişimlerini özendirmek ve bu konulardaki politikaların oluşturulmasında gönüllü örgütlenmeleri teşvik etmeye ilişkin hususları düzenlemektir.*” hükmü ile tüketicinin sağlık, güvenlik ve ekonomik çıkarlarını korumayı hedeflediğinin altını çizmiştir ve kamu yararının korunmasına da vurgu yapılmıştır⁴². Özellikle, tüketici lehine nisbi emredici düzenlemeler içeren⁴³ TKHK düzenlemelerinin ağırlıklı olarak tüketicinin ekonomik çıkarlarını gözetilen düzenlemeler olduğu söylenebilir⁴⁴. Bu çerçevede, 6502 S. TKHK’nda tüketicinin korunmasına ilişkin borçlar hukuku nitelikli düzenlemelerin yanısıra piyasayı denetlemeye ilişkin idari önlemlere de yer verildiği görülmektedir⁴⁵.

Kanun’un 83. Maddesinde, 6502 Sayılı Kanunda hüküm bulunmayan hallerde genel hükümlerin uygulanacağı ve taraflardan birini tüketicinin oluşturduğu işlemler ile ilgili diğer kanunlarda düzenleme bulunmasının, bu işlemin tüketici işlemi sayılmasını ve 6502 sayılı Kanun’un görev ve yetkiye ilişkin hükümlerinin uygulanmasını engellemeyeceği hükme bağlanmıştır. Bu hüküm çerçevesinde 4077 Sayılı Kanun yürürlüğünde m.30 hükmü gereği Borçlar Kanunu hükümlerinin tamamlayıcılık görevi devam edecek ve 6098 Sayılı TBK hükümleri de yeni Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun’un düzenleme getirmediği hususlarda uygulama alanı bulacaktır. TKHK’nun

alındığında, ilgili Kanun’un sık sık değiştirilme ihtiyacının doğacağını, buna karşılık Avrupa Birliği’nde konuların özel olarak ayrı direktiflerle düzenlenip, üye devletlerin de bu Direktifleri ayrı ayrı kanunlaştırarak iç hukuka aktarma yoluna gittiklerini belirtmektedir. SİRMEN’e göre, temel tüketici hakları çerçevesinde tüketicinin korunmasının ana ilkelerini ve genel yollarını açıklayan bir Kanun’un tercih edilmesi gerekirdi. Bkz. SİRMEN, Değerlendirme, s.156 SİRMEN, ayrıca Kanun’da dili açısından kısa ve açık, anlaşılabilir cümlelere yer vermek yerine uzun cümleler kullanılmasını da eleştirmektedir. Kanun’un gerekçesini ise daha anlaşılır bulmakla birlikte çok hükümde maddenin tekrarı olarak verilmesini de işlevsiz olarak kabul etmektedir. Bkz. SİRMEN, Değerlendirme, s.156 vd.

39 Yeşim ATAMER, Tüketici Kredisi Hukukunda Reform Projeleri ve Avrupa Birliği Hukuku ile Uyumu, Banka ve Tüketici Hukuku Sorunları, Türk – İsviçre Hukuk Günleri, İstanbul 2010, s.243 vd.; YILDIRIM, s.1017.

40 28.11.2013 tarih, 28835 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

41 AKÇAAL/UYUMAZ, s.243.

42 Murat AYDOĞDU, Tüketici Hukuku Dersleri, Ankara 2015, s.15 vd.

43 Sezer ÇABRİ, Konut Finansmanı Sözleşmeleri, İstanbul 2010, s.4.

44 TİRYAKİ, s.27.

45 ZEVLİLİLER/ÖZEL, s.38. Bu hükümlerin, tüketici hukukunun kamu yararını gözetilen hükümleri olduğu yönünde bkz. AYDOĞDU, Tüketici, s.18.

uygulama alanını belirleyen önemli düzenlemelerden biri de 6502 S. TKHK m.3/1 hükmünde getirilen tüketici işlemi tanımıdır. İlgili hükme göre tüketici işlemi, “mal veya hizmet piyasalarında kamu tüzel kişileri de dâhil olmak üzere ticari veya mesleki amaçlarla hareket eden veya onun adına ya da hesabına hareket eden gerçek veya tüzel kişiler ile tüketiciler arasında kurulan, eser, taşıma, simsarlık, sigorta, vekâlet, bankacılık ve benzeri sözleşmeler de dâhil olmak üzere her türlü sözleşme ve hukuki işlem” olarak tanımlanmaktadır. Bu hüküm, m.83 hükmü ile birlikte değerlendirildiğinde taşımacılık ve sigorta sözleşmesi gibi sözleşmelerin Ticaret Kanunu’nda düzenlenmiş olan sözleşmeleri dahi, tüketici işlemi sayılmak için diğer kriterleri taşıdığı takdirde⁴⁶, TKHK’nun uygulama alanına sokmuştur⁴⁷. 6502 Sayılı TKHK’nun, eski TKHK’na nazaran genişleyen uygulama alanının, doktrinde heyecan ve tereddütle karşılandığını belirtmek gerekir⁴⁸. Kanun’un kapsamının genişlemesinin tüketiciyi daha iyi koruyup korumayacağı ya da sistemin tıkanmasına ilişkin doktrindeki endişeleri haklı çıkarıp çıkarmayacağını ise zaman gösterecektir. Umulan sonuç, tüketicinin daha iyi korunması olmakla beraber, sistemin tıkanması riski ile karşı karşıya kalmak, ne yazık ki, daha muhtemel görünmektedir.

46 Ayrıntılı bilgi için bkz. ALTINER YOLCU, s.55 vd.

47 AYDOĞDU, Tüketici, s.16.

48 Ayşe HAVUTÇU, 6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun’un Konu Bakımından Uygulama Alanı: Özellikle, Tüketici İşlemleri Bakımından Kanun’un Kapsamı, Terazi Aylık Hukuk Dergisi, C.9, Yaşar Üniversitesi Hukuk Fakültesi I. Tüketici Hukuku Sempozyumu, Özel Sayı, Kasım 2014, s.8 vd.; Şükran EROĞLU, 6502 Sayılı Yasa Tüketiciyi Koruyacak mı?, İstanbul Barosu Dergisi C:88, S.1, İstanbul 2014, s.15. 6502 S. TKHK’nun tüketici işlemi kavramını genişletmesinin yerinde olduğu yönünde, Murat AYDOĞDU, 6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun’un Getirdiği Yeniliklere Genel Bakış, Sözleşmeye Aykırılık, Ayıplı İfa Kavramlarına Getirdiği Farklı Yaklaşım ve Bu Konudaki Önerilerimiz, DEÜHFD, C.15, S.2, 2013. s.7.

KAYNAKÇA

- AKÇAAL, Mehmet/UYUMAZ, Alper, 6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunun Bazı Hükümlerine (m.1-16) İlişkin Bir İnceleme, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.4, S.2, 2013.
- ALTINER YOLCU, Fatma Zeynep, 6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Çerçevesinde, Konut Satışlarında Satıcının Ayıptan Sorumluluğu, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- ASLAN, Yılmaz, 6502 Sayılı Kanuna Göre Tüketici Hukuku, İstanbul 2014. (Kısaca: 6502 Sayılı Kanun)
- ASLAN, Yılmaz, Tüketici Hukuku, İstanbul 2006. (Tüketici Hukuku)
- ATAMER, Yeşim, Tüketici Hukukunun Gelişimi: Dünü, Bugünü ve Yarını, Tüketicinin Korunması Semineri, Ankara 2007. (Tüketici Hukukunun Gelişimi)
- ATAMER, Yeşim, Tüketici Kredisi Hukukunda Reform Projeleri ve Avrupa Birliği Hukuku ile Uyumu, Banka ve Tüketici Hukuku Sorunları, Türk – İsviçre Hukuk Günleri, İstanbul 2010. (Kısaca: Tüketici Kredisi)
- AYDOĞDU, Murat, 4077 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'a Göre Kapıdan Satışlar, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İzmir 1998. (Kapıdan Satışlar)
- AYDOĞDU, Murat: 6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un Getirdiği Yeniliklere Genel Bakış, Sözleşmeye Aykırılık, Ayıplı İfa Kavramlarına Getirdiği Farklı Yaklaşım ve Bu Konudaki Önerilerimiz, DEÜHFD, C.15, S.2, 2013. (Genel Bakış)
- AYDOĞDU, Murat, Tüketici Hukuku Dersleri, Ankara 2015. (Tüketici)
- CENGİZ, Emrah, Tüketicinin Korunması, İstanbul 2007.
- ÇABRİ, Sezer, 6502 Sayılı Kanun'a Göre Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Şerhi, Ankara 2016. (Tüketici)
- ÇABRİ, Sezer, Konut Finansmanı Sözleşmeleri, İstanbul 2010. (Konut)
- DEMİR, Mehmet, Tüketim Mallarının Satımındaki Garantilere İlişkin AB Yönergesi ve Ülkemizdeki Yasal Düzenleme, AÜHFD 2005.
- DÖNMEZ, Zeynep, Avrupa Birliği'nde Tüketici Hukuku Alanında Kanunlaştırma Hareketleri ve Tüketicinin Korunması Modelleri, Prof. Dr. Cevdet YAVUZ'a Armağan, MÜHF HAD, Y.2016, C.22, S.3 (Özel Sayı).
- EDİS, Seyfullah, Türk Borçlar Hukukuna Göre Satıcının Ayıba Karşı Tekeffül Borcu, Ankara 1963.
- EROĞLU, Şükran, 6502 Sayılı Yasa Tüketiciyi Korumayacak mı?, İstanbul Barosu Dergisi C:88, S.1, İstanbul 2014.
- GEZDER, Ümit, Tüketici Kredisi Sözleşmeleri, İstanbul 1998.
- GÖLE, Celal, Ticaret Hukuku Açısından Aldatıcı Reklamlara Karşı Tüketicinin Korunması, Ankara 1983.
- HALLER, Walter, Der Ombudsmann – Erfahrungen im Ausland, Folgerungen für die Schweiz (Am 21. Oktober 1971 vor dem Zürcherischen Juristenverein gehalten und durch Anmerkungen ergänzter Vortrag), ZBI 73/1972.
- HAVUTÇU, Ayşe, 6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un Konu Bakımından Uygulama Alanı: Özellikle, Tüketici İşlemleri Bakımından Kanun'un Kapsamı, Terazi Aylık Hukuk Dergisi, C.9, Yaşar Üniversitesi Hukuk Fakültesi I. Tüketici Hukuku Sempozyumu, Özel Sayı, Kasım 2014.
- HUGUENIN, Claire, Konsumentenrecht im OR im Spannungsfeld Zwischen Regulierung und Deregulierung, SJZ 91/1995.
- İLHAN, Cengiz, Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Şerhi, Ankara 2006. (Tüketicinin Korunması)

- İNAL, Tamer, 6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanuna Hôre Hazırlanmış Tüketici Hukuku, Ankara 2014. (Tüketici Hukuku)
- KULAKLI, Emrah, Ürün Sorumluluğu ve Ayıp Kavramı, İstanbul 2009.
- MAKARACI, Aslı, Taşınır Mallara İlişkin Kampanyalı Satım Sözleşmesi, Ankara 2007.
- ORAL, Tuğçe, Tüketici Sözleşmelerinin Uygulama Alanı ve Ticari ve Adi Sözleşmelerden Ayrılması, Prof. Dr. Erdal ONAR'a Armağan, Ankara 2013.
- ÖZANOĞLU, Hasan Seçkin: Tüketici Sözleşmeleri Kavramı (Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un Maddi Uygulama Alanı), AÜHFD, C.50, S.1, 2001, s.55-90. (Tüketici Sözleşmeleri).
- ÖZANOĞLU, Hasan Seçkin: Tüketicinin Korunması Açısından Taksitle Satım Sözleşmesi, Ankara 1999. (Taksitle Satım)
- ÖZDEMİR, Hayrunnisa, Aldatıcı Reklamlara Karşı Tüketicinin Korunması, AÜHFD 2004.
- ÖZEL, Çağlar, Mukayeseli Hukuk Işığında Tüketiciyi Koruyan Geri Alma Hakkı, Ankara 1998.
- ÖZMUMCU, Seda, 6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un Hükümleri ve Yargıtay Kararları Çerçevesinde Tüketici Mahkemelerinin Görev Alanına Giren Uyuşmazlıklara Genel Bir Bakış, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.16, Özel Sayı 2014, Prof. Dr. Hakan PEKCANITEZE Armağan.
- POROY, Reha, Tüketicinin Korunmasına İlişkin Bazı Özel Hukuk Sorunları, Halil Arslanlı'nın Anısına Armağan, İstanbul 1978.
- ROHNER, Christoph, Probleme des Rechtsschutzes, ZBI 92/1991.
- SEROZAN, Rona, Yeni Alman İfa Engelleri Hukuku (Türk Hukukunda Bilimsel Kaynak Olarak Yararlanılabilecek Yenilikler), İÜHFMD C.LVIII, S.1-2.
- SİRMEN, Lale, Tüketici Hukukunun Amacı ve Özellikleri, Aydın ZEVKLİLER'e Armağan, C.III, Yaşar Üniversitesi E-Dergisi Vol 8 Özel Sayı. (Tüketici Hukukunun Amacı)
- SİRMEN, Lale, Yeni Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un Genel Olarak Değerlendirilmesi, Terazi Aylık Hukuk Dergisi, C.9, Yaşar Üniversitesi Hukuk Fakültesi I. Tüketici Hukuku Sempozyumu, Özel Sayı, Kasım 2014. (Değerlendirme)
- STAEHELIN, Adrian, Der Schutz der Schwächeren Vertragspartei Überarbeitete Fassung der am 14.2.1977 gehaltenen öffentlichen Antrittsvorlesung, BJM 1978.
- TANDOĞAN, Haluk, Tüketicinin Korunması ve Sözleşme Özgürlüğünün Bu Açından Sınırlandırılması, Ankara 1977.
- TAŞKIN, Mustafa, Tüzel Kişilerin ve Şirketlerin Tüketicilik Vasfı, Ankara Barosu Dergisi, 1997/1.
- TİRYAKI, Betül, Tüketicinin Korunması Hukuku Açısından Ayıplı Hizmetten Doğan Sorumluluk, Ankara 2007.
- YAVUZ, Cevdet, Satıcının Satılanın (Malın) Ayıplarından Sorumluluğu, İstanbul 1989.
- YILDIRIM, Abdülkerim, Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı Taslağının Bazı Maddelerine İlişkin Değerlendirmeler, Gazi ÜHFD, C.XVII, 2013, S.1-2.
- ZEVKLİLER, Aydın, Türkiye 'de Tüketici Sorunlarının Özel Bir Yasa ile Düzenlenmesi, Türk İsviçre Hukuk Günleri, Banka ve Tüketici Hukuku Sempozyumu.
- ZEVKLİLER, Aydın/ÖZEL, Çağlar, Tüketicinin Korunması Hukuku, Ankara 2016.